

ПРАВОВІДНОСИНИ У СФЕРІ РЕЄСТРАЦІЇ АКТИВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ

Карабін Т.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID:0000-0002-6538-5269

Карабін Т.О. Правовідносини у сфері реєстрації актив цивільного стану: аналіз юридичних фактів.

У зазначеній науковій статті розкрито особливості реєстрації юридичних фактів органами реєстрації актив цивільного стану. Автор також аналізує основні проблеми які виникають під час реєстрації актив цивільного стану для осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території, а також території проведення активних бойових дій. У статті сформовано авторське визначення категорії юридичний факт, а також встановлено визначення категорії «адміністративний акт» у контексті досліджуваної теми. Також підкреслюється, що юридичні факти реєструються спеціально уповноваженим органом державної влади або місцевого самоврядування, який резюмує зазначену дію шляхом видання адміністративного акта індивідуальної дії.

Автор приходять до висновку, що сьогодні в Україні сформовано систему реєстрації органів реєстрації актив цивільного стану. Проте у зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану громадяни України, які вимушені проживати на тимчасово окупованій території та території здійснення воєнних дій не можуть належним чином скористатися послугами РАЦС. На жаль, зусилля держави щодо сприяння можливості реєстрації юридичних фактів цими особами поки що не увінчалися значним успіхом. Автор вважає, що необхідно розробити стратегію вдосконалення чинного законодавства у сфері реєстрації актив цивільного стану осіб, які проживають або тимчасово проживають на тимчасово окупованій території та території здійснення воєнних дій.

Ключові слова: акт цивільного стану, юридичний факт, органи РАЦС, реєстрація актив цивільного стану, реєстрація факту народження поза закладом охорони здоров'я.

Karabin T.O. Legal relations in the field of civil status registration: analysis of legal facts.

The article describes the peculiarities of registration of legal facts by civil registry offices. The author also analyses the main problems that arise during the registration of civil status acts for persons who are in the temporarily occupied territory and the territory of active hostilities. The article formulates the authors own definition of the category of legal fact, and also defines the category of administrative act; in the context of the topic under study. It is also emphasised that legal facts are registered by a specially authorised body of state or local self-government, which summarises the said action by issuing an administrative act of individual action.

The author comes to the conclusion that today Ukraine has formed a system of registration by civil registry offices. However, due to the introduction of martial law in Ukraine, citizens of Ukraine who are forced to reside in the temporarily occupied territory and the territory of military operations cannot properly use the services of the civil registry office. Unfortunately, the State's efforts to facilitate the registration of legal facts by these persons have not yet been crowned with significant success.

The author believes that it is necessary to develop a strategy for improving the current legislation in the field of civil registration of persons residing or temporarily residing in the temporarily occupied territory and the territory of military hostilities.

Key words: civil status act, legal fact, civil registry offices, registration of civil status acts, registration of the fact of birth outside a healthcare facility.

Актуальність наукового дослідження. Суспільні правовідносини у сфері реєстрації актів цивільного стану сьогодні дуже динамічні, адже вони сприяють досягненню адміністративних, юридичних, соціальних і та інших цілей, спрямованих на створення сім'ї, покращення демографічних тенденцій, підвищення рівня соціального забезпечення тощо. Цивільний стан є відображенням юридичної характеристики фізичних осіб, характеризує її цивільно-правовий та сімейно-правовий статус та дозволяє окреслити правовий стан особи в результаті настання юридично значущих фактів, а також сприяти реалізації прав і обов'язків передбачених у діючому законодавстві.

Така правова позиція зводить зміст цивільного стану громадянина до визначення його правоздатності та дієздатності, обсягу його прав та обов'язків, сімейного стану, а також інших ознак які визначають його індивідуальний правовий статус. Проте сьогодні не на всій території України громадяни мають можливість якісно реалізувати своє право у сфері реєстрації актів цивільного стану. Так на тимчасово окупованій території та території де здійснюються активні бойові дії об'єктивно неможливим є виконання органами реєстрації актів цивільного стану своїх повноважень, тому громадяни не можуть належним чином індивідуалізувати себе та своїх рідних у цивільних та сімейних правовідносинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідженням правових засад діяльності органів реєстрації цивільного стану займалися ряд науковців зокрема Михайло М., Коструба А., Кот О., Topildiev B., Khursanov R. та ін. Проте зазначені науковці не досліджували особливості реєстрації актів цивільного стану на тимчасово окупованих територіях та в зоні активних бойових дій, а також не досліджували юридичних фактів, які впливають на динаміку правовідносин за участю органів реєстрації актів цивільного стану.

Вказані аспекти підтверджують необхідність поглибленого аналітичного наукового дослідження природи та змісту юридичних фактів та їх ролі у динаміці правовідносин за участю органів реєстрації актів цивільного стану.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета наукового дослідження полягає в комплексному дослідженні основних питань теорії юридичних фактів. На основі аналізу загальнотеоретичних наукових досліджень та аналізу особливостей діяльності установ РАЦС поставлена мета визначити та дослідити юридичні факти в динаміці правовідносин, в яких беруть участь установи РАЦС України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Правовий статус є реальним фактом правової дійсності, який виражає правові характеристики особи в певному окресленому просторі у визначений момент часу. Цивільний стан особи, на думку Дж. Сейфі (*Esmaili, Mohammadamin&Seifi, Jamal. (2022)*) перебуває у прямому зв'язку з її особистістю, зазначений стан не можна передати іншим особам, а також особа не може від нього відмовитися [1]. Адже із самого народження особа є носієм певного цивільного стану і цивільний стан особи припиняється зі смертю або оголошенням її померлою в судовому порядку. Вважаємо що цивільний стан особи нерозривно пов'язаний із обсягом її дієздатності та правоздатності.

Підставою для виникнення або припинення цивільного стану особи є конкретні юридичні факти. Представники вітчизняної правової доктрини як правило визначають юридичні факти, як окремі життєві обставини, із якими пов'язують ряд юридичних наслідків зокрема виникнення зміну та припинення правових відносин. Підтверджуючи зазначену позицію, Б. Аллфонс (*Bora, Alfons. (2023)*) під юридичним фактом розуміє явище правової дійсності із наявністю або відсутністю якого пов'язують виникнення юридичних наслідків [2].

Більш детально визначення розкрито М. Хоменко (*Khomenko, Mykhailo M.; Kostruba, Anatoliy V.; Kot, Oleksii O. (2019)*), який звернув особливу увагу на правові наслідки, підкресливши, що наслідки можуть виявлятися у створенні, зміні чи припиненні правовідносин або у набутті певних прав та обов'язків [3, с. 8].

Тобто юридичні факти є підставою виникнення, зміни та припинення правовідносин. Але самої наявності юридичного факту недостатньо для виникнення правових наслідків. Часто потрібен не один, а декілька взаємозалежних юридичних фактів. Таку сукупність юридичних фактів традиційно називають «фактичною конструкцією» [4, с. 7].

Зазвичай для виникнення конкретних правовідносин, на думку М. Басілашвілі (*Basilashvili, M. (2019)*) необхідна сукупність двох або більше юридичних фактів, а наявність цих юридичних фактів є необхідною умовою для настання відповідних правових наслідків. Наприклад, для отримання права

керування транспортним засобом необхідна наявність таких юридичних фактів: досягнення відповідного віку, відсутність медичних протипоказань, навчання у відповідному навчальному закладі, отримання відповідного посвідчення [4, с. 8].

Але нас цікавлять зовсім інші юридичні факти, а саме ті, що потребують застосування процедури державної реєстрації за юридично значущих обставин. Багато юридичних фактів можуть стати підставою для відповідних правових наслідків лише після проходження процесу державної реєстрації. До них належать, зокрема, такі юридичні факти, як одруження, розірвання шлюбу, зміна прізвища, усиновлення, позбавлення та поновлення батьківських прав. Крім того, є деякі юридичні факти, які існують незалежно від фактів їх державної реєстрації, але також потребують її (факти народження та факти смерті) [5, с. 1698].

Такі юридичні факти обов'язково повинні бути зареєстровані спеціально уповноваженим органом державної влади або місцевого самоврядування, який резюмує зазначену сукупність дій виданням адміністративного акта індивідуальної дії. Сьогодні у законодавстві України термін «адміністративний акт» передбачений Законом України «Про адміністративну процедуру». «...адміністративний акт – рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб)...» [6].

З цього приводу Денега В. (*Deneha V., Chornyi Y., Shevchuk O., & Mentukh N. (2023)*) слушно зазначив, що «правовий акт можна визначити як прийняте в установленому порядку одностороннє волевиявлення уповноваженого суб'єкта права, яке має обов'язковий і офіційний характер» [7, с. 10].

Щодо волевиявлення уповноваженого суб'єкта права, то конкретне оформлення юридичних фактів, тобто регулювання відповідних життєвих ситуацій, що породжують правові наслідки, здійснює орган державної влади, що реалізує державну політику у сфері реєстрації актів цивільного стану в Україні. Його правовий статус встановлено відповідно до положень Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», від 01 липня 2010 р. [8]. Цей закон встановлює правові та організаційні засади державної реєстрації актів цивільного стану та регулює правовідносини які пов'язані з проведенням державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін і доповнень до актових записів цивільного стану та визначає правові засади діяльності органів державної реєстрації актів цивільного стану.

Закон також визначає систему повноваження та компетенції органів реєстрації актів цивільного стану. До них належать:

«..1) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації актів цивільного стану;

2) відділи державної реєстрації актів цивільного стану Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, районних, районних у містах, міських (міст обласного значення), міськрайонних управлінь юстиції;

3) виконавчі органи сільських, селищних і міських (крім міст обласного значення) рад...» [8].

Державну реєстрацію актів цивільного стану для громадян України які проживають або тимчасово перебувають за кордоном здійснюють дипломатичні представництва та консульства України.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 523-р. від 16 травня 2014 р. встановлено, що надання зазначених послуг може здійснюватися відділами державної реєстрації актів цивільного стану або через ЦНАП за переліком зазначених послуг, який визначений Міністерством юстиції України. Окремо зазначено, що надання зазначених послуг здійснюють на основі узгоджених рішень між територіальними представництвами Міністерства юстиції України та органами які утворюють ЦНАП [9].

Тобто ми побачили, що наша держава надає великого значення захисту прав громадян, шляхом державної реєстрації актів цивільного стану та внесення змін до актів цивільного стану. Однак сьогодні не всі громадяни України можуть правильно реалізувати це право. Отже, якщо звернутися до нормативно-правових актів, які гарантують права, свободи та законні інтереси осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях, та осіб, які вирішили змінити місце проживання, тобто внутрішньо переміщених осіб, то бачимо, що згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [10] на відміну від Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [11] у ст. 9 гарантується: право на возз'єднання сім'ї, допомога органів державної влади, органів місцевого самоврядування та приватних юридичних осіб у розшуку та возз'єднанні членів сім'ї, які втратили зв'язок у зв'язку з

внутрішнім переміщенням, право знати долю та місцезнаходження зниклих безвісти членів сім'ї та близьких, реєстрація цивільного стану, змін актових записів цивільного стану їх анулювання та поновлення за місцем перебування особи [10].

Однак, вказані гарантії не можуть бути втілені в життя зокрема і через те, що на тимчасово окупованій території відсутні представники органів реєстрації актів цивільного стану, а документ який підтверджує настання юридичного факту буде видано установою, що знаходиться на непідконтрольній території.

7.05.2022 року прийнято Закон України № 2217-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» [12], яким ч. 3 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [11], відповідно будь-який акт (рішення, документ), виданий органом або службовою особою відповідно до цього Закону, є недійсними та не тягне за собою правових наслідків, за винятком документів, що підтверджують факти народження, смерті та реєстрації (розірвання) шлюбу осіб на тимчасово окупованій території.

Державна реєстрація народження фізичної особи та визначення місця народження проводяться відділом державної реєстрації актів цивільного стану незалежно від місця народження новонародженої дитини або місця проживання її батьків.

Державна реєстрація факту смерті проводиться незалежно від місця проживання або місце смерть померлої особи.

Державна реєстрація шлюбу в умовах воєнного стану дозволяється у день подання відповідної заяви за відсутності одного з наречених [13].

Відповідно до положень Постанови КМУ № 213 від 7.03.2022 року «Про деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» передбачено можливість державній реєстрації шлюбу за умови відсутності одного із наречених якщо він є військовослужбовцем збройних сил України. Факт реєстрації шлюбу може засвідчуватися актом про укладення шлюбу, який складається безпосереднім командиром (керівником) військовослужбовця [14].

Змінами встановлюється спеціальний порядок підтвердження факту народження дитини на тимчасово окупованій території. Він схожий на процедуру яка передбачена для підтвердження факту народження поза межами закладу охорони здоров'я, який раніше діяв для випадку народження дитини вдома. П. 9 зазначеного порядку передбачає, що для підтвердження факту народження поза межами закладу охорони здоров'я, створюється комісія яка розглядає питання підтвердження факту народження дитини на тимчасово окупованій території. Положення про неї затверджується спільним наказом Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб та Міністерства охорони здоров'я України.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

Проведення аналітичного дослідження дозволяє зробити висновок, що сьогодні в Україні сформовано систему реєстрації органів реєстрації актів цивільного стану. Проте у зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану громадяни України, які вимушені проживати на тимчасово окупованій території та території здійснення воєнних дій не можуть належним чином скористатися послугами РАЦС. На жаль, зусилля держави щодо сприяння можливості реєстрації юридичних фактів цими особами поки що не увінчалися значним успіхом. Вважасмо, що необхідно розробити стратегію вдосконалення чинного законодавства у сфері реєстрації актів цивільного стану, що передбачала б нові вимоги адміністративно-процедурного законодавства [15, с. 129] та сприяла б утвердженню правосіб, які проживають або тимчасово проживають на тимчасово окупованій території та території здійснення воєнних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Esmaeli, Mohammadamin & Seifi, Jamal. (2022). From legal proof to scientific proof. *International journal of health sciences*. 10.53730/ijhs.v6nS1.6681.
2. Bora, Alfons. (2023). *Scientific Norms, Legal Facts, and the Politics of Knowledge*. 10.1007/978-3-658-40787-2_7.
3. Khomenko, Mykhailo M.; Kostruba, Anatoliy V.; Kot, Oleksii O.. *Rules of Law and Rights-Terminating Legal Facts in the Mechanism of Legal Regulation*. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, [S.l.], v. 9, n. 8, p. 2638-2642, dec. 2019. ISSN 2068-696X. Available at: <https://

- journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/4117>. Date accessed: 21 oct. 2023. doi: [https://doi.org/10.14505/jarle.v9.8\(38\).13](https://doi.org/10.14505/jarle.v9.8(38).13).
4. Basilashvili, M. (2019). Juridical facts in the dynamics of legal relations involving registrars. *Law and public administration*. 2. 5-10. 10.32840/pdu.2-1.1.
 5. Topildiev, Bakhromjon & Khursanov, Rustam. (2021). Legal fact based on occurrence civil rights and obligations.. 1695-1698. 10.17051/ilkonline.2021.03.195.
 6. Про адміністративну процедуру Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>(дата звернення: 21.10.2023).
 7. Deneha V., Chornyi Y., Shevchuk O., & Mentukh N. (2023). Competence of state authorities and local self-government bodies in the public-private partnerships area. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 26(6), 1-19.
 8. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01 липня 2010 р. № 2398-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17> (дата звернення: 21.10.2023).
 9. Деякі питання надання адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 523-р від 16 травня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.10.2023).
 10. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>(дата звернення: 22.10.2023).
 11. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>(дата звернення: 22.10.2023).
 12. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України № 2217-IX від 21 квітня 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text>(дата звернення: 22.10.2023).
 13. Коментар експертів Програми «U-LEAD з Європою» у зв'язку з виданням Наказу Мініюсту № 2825/5 Щодо надання послуг РАЦС через ЦНАП. URL: <https://tsnap.ulead.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/posluga-RATSS-cherezTSNAP.pdf> (дата звернення: 19.10.2023).
 14. Про деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова КМУ № 213 від 7.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.10.2023).
 15. Карабін Т.О. Законодавство про адміністративну процедуру та адміністративний розсуд. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 2. С. 128–130.